

Ἔργον μας δὲν εἶναι ἡ ἐτυμολογία, ἀλλ' ἐνίοτε δεῖται αὐτῆς καὶ ἡ νομισματικὴ. Πόθεν παράγεται ἡ λέξις ἄσπρον; Τινὲς τῶν ἐτυμολόγων παρήγαγον αὐτὴν ἐκ τῆς λατινικῆς asper, ὅπερ σημαίνει τὸν τραχύν· ἀλλ' εὐκόλον νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει κατὰ νόημα συγγένεια μεταξὺ τοῦ Βυζαντινοῦ νομίσματος, λεῖου κατὰ τὴν τέχνην, καὶ τοῦ τραχέος λατινικοῦ. Ὁ Κ. Friedlaender ἐνεδύατευσεν κάλλιον τῶν ἡμετέρων εἰς τὴν ἐτυμολογίαν, συγγενεύσας τὸ ἄσπρον νόμισμα πρὸς τὸ ἄσπρον χρῶμα, καὶ τὴν ἐξήγησεν δικαιολογῶν διὰ τοῦ ὀρθοῦ ἐπιχειρήματος καὶ πῆς οὐχ ἥττον ὀρθῆς παρατηρήσεως, ὅτι οὕτως οἱ Βυζαντινοὶ ὠνόμασαν τὸ νόμισμα αὐτῶν ἐκ τοῦ ἀργύρου ἐξ οὗ κατεσκευάζετο, διότι ὁ ἀργυρος προφανῶς εἶναι λευκός, ἢ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν καὶ τὴν νεωτάτην ἡμῶν συνήθειαν ἄσπρος. Τὸν αὐτὸν τρόπον μεταχειρισθέντες οἱ πρόγονοί μας, ὠνόμασαν τὰ χρήματα ἐν γένει ἀργύρια, παρὰ τὸ ἀργυρεὶ καὶ τὸ ἀργὸς τοῦτέστι λευκός· οἱ δὲ Γερμανοὶ τοῦ Μεσαίωνος ἐκάλεσαν album μικρὸν τι νόμισμα ἀργυροῦν. Εἰς τὰς Βυζαντινὰς αὐτοῦ Μελέτας ὁ Ζαμπέλιος συμφωνεῖ μετὰ τοῦ Κοραῆ ἐτυμολογῶν τὴν λέξιν ἄσπρος ἐκ τοῦ ἄσπιδος, τοῦτέστι καθαρός, στιλπνός, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ λατινικοῦ candidus (α).

Ἀναφέρων ὁ Πεγολόττης τὰ Ἄσπρα, λέγει μὲν ὅτι ἐκυκλοφοροῦν αὐτά, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι ἐκόπτοντο ἐν Ῥόδῳ, ὡς διηγείται περὶ τῶν Γιλιάτων. Ἡ παρὰ τοῦ ἀκριβοῦς Πεγολόττου λοιπὸν παράλειψις αὕτη μὲ παρακινεῖ νὰ εἰκάσω, ὅτι τὰ Ἄσπρα ἦσαν ξένα νομίσματα, καὶ μὲν κυκλοφοροῦντα ἐν Ῥόδῳ, μὴ ἐνταῦθα ὅμως κοπτόμενα. Πιθανὸν νὰ ἦσαν τὰ Ἄσπρα τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζούντος. Πρέπει δὲ νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι αὐτὰ εἶχον ἐκτεταμένην τὴν κυκλορίαν (καθόσον περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τρίτης ἐκατονταετηρίδος ἐκόπτοντο εἰς μέγαν ἀριθμόν), ἀφοῦ καὶ νῦν ἐτι πληθὺς τοιούτων νομισμάτων σώζεται ἐν ταῖς συλλογαῖς τῶν νομισματοφίλων. Φρονῶ ἐπιμένειν ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 Ἄσπρον τοῦ Ἡλιῶνος de Villeneuve ἐκόπη κατὰ πρῶτον ἐν Ῥόδῳ, μετ' ἣν ἐποχὴν ἔγραψεν ὁ Πεγολόττης, ἥτοι μετὰ τὸ ἔτος 1330.

Χρυσὰ Δουκάτα.

Τὰ χρυσὰ λεγόμενα Δουκάτα ἢ Σεκήνια, τὰ γνωστά ἄχρῃ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα φλωρία βενετικά, ἐκόπησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἑνετίᾳ ὑπὸ τοῦ Δουκῆς Ἰωάννου τοῦ Δανδόλου τῷ ἔτει 1284, καὶ ἐξηκολούθησαν νὰ κόπωνται ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ τελευταίου Δουκῆς Δουδοῖκου Μανίνου. Τὰ νομίσματα ταῦτα, ὄντα ἐκ χρυσοῦ ἀπέφθον καὶ ἔχοντα ἀληθῆ τὴν ἀξίαν, ἀπέκτησαν τοσαύτην ὑπόληψιν ἀπανταχοῦ, ὥστε πολλὰ κράτη τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀπειμιμῆθησαν

τὸν τύπον. Ἀπειμιμῆθησαν δὲ αὐτὰ καὶ οἱ Ἰππῶται, πρῶτος τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ Διόδοτος de Gozo, ὅστις εἰς μόνον τὸ ἐμπροσθεν τοῦ νομίσματος ἀπειμιμῆθη τὸν ἐνετικὸν τύπον, ὁ δὲ Ἀντώνιος Fluviano, ὡς ἐν οἰκείῳ τῷ τόπῳ θέλομεν ἰδεῖ, ἐκοψε νόμισμα κατὰ πάντα ὅμοιον τοῦ χρυσοῦ ἐνετικοῦ Δουκάτου, ἐπιθεὶς ὅμως ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Δουκῆς τῆς Ἑνετίας τὸ ἴδιον ὄνομα.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΑΠΟΔΗΜΗΤΟΥ' ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ.

Πρὸς τί, μ' ἐλεγέ τις τῶν ἡμετέρων ἐφημεριδογράφων, (ἦτο δὲ ἐκ τῶν τῆς σφοδρότερης ἀντιπολιτεύσεως,) πρὸς τί γράφεις ὁσάνκις ἀποδήμεις τὰς ἀναμνήσεις σου; Ἐὰν μιμούμενος τοὺς ξένους ὠμίσεις περὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν τόπων τοὺς ὁποίους ἐπισκέπτεσαι, ἐὰν καὶ διέδιδες πολιτειογραφικὰς τινὰς εἰδήσεις, ἢ παραβάλλον τὰ ἐν Εὐρώπῃ πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς κατεκεραυνοδόλεις, ὡς ἐγώ, τὴν μοχθηρίαν τῆς ἐξουσίας, αἱ ἀναμνήσεις σου βεβαίως θὰ ἦσαν πολὺτιμοι. Ἀλλ' ὅπως γράφεις, ναὶ μὲν δὲν βιάζεις τὸν ἀναγνώστην ν' ἀναπετάσῃ ἄνω καὶ κάτω τὰς δύο του σιαγόνας, ἐξ ἐναντίας πολλάκις διαστέλλεις καὶ ἱλαρύνεις τὴν ὄψιν του, ἀλλὰ, φίλε μου, συγχώρησον τὸ θάρρος μου, μόνον τοῦτο κατορθόνεις καὶ τίποτε περιπλέον.

Καὶ φρονεῖς μικρὸν τὸ κατόρθωμα; ἀπεκρίθην· νομίζεις ἀνωφελῆ τὴν τέρψιν; Ἐὰν ἐξαίρεσς τὸν τρελὸν τοῦ ἐν Λονδίῳ φρενοκομείου Βηθ.λεέμ (α), ὁ ὁποῖος κατεδαπάνη ὅλον τοῦ τὸν βίον χύων δακρύων ποταμόν, καὶ τὸν Κλαυσίον ἐκεῖνον Ἡράκλειτον, ὅχι μὲν τὴν ἀλήθειαν, πολὺ φρονιμώτερον τοῦ Ἀγγλοῦ παράφρονος, ὅλοι οἱ ἔχοντες σώας τὰς φρένας πιστεύουσιν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ὅτι ἡ εὐθυμία ὠφελεῖ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν. Ἐὰν ἄρα κατορθόνω, ὡς βεβαιόνεις, νὰ τέρπω τοὺς ἄλλους, πράττω ὠφελιμώτερον σοῦ, ὥς τις ἀενάως θρηνησγῶν ὡς ὁ φιλόσοφος Ἡράκλειτος ἢ καὶ ὡς ὁ κάτοικος τῆς Βηθ.λεέμ, ἀνασπᾶς καὶ τῶν ἄλλων τὰ δάκρυα. Δὲν τὸ ἔπαθα ἐσχάτως ἐγὼ ἐξ αἰτίας σου; Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν πολυαναγινώσκω ἐγγωρίους ἐφημερίδας, ὅχι, ἀπαγε ἐνεκα ἀδιαφορίας, ἀλλὰ δι' ἄλλους λόγους γνωστοὺς εἰς ἐμέ. Ὅταν ὅμως εἶμαι εἰς τὰ ξένα ἀρχίζω ἀπὸ τοῦ ἐπὶ κεφαλίδος ἀριθμοῦ τοῦ φύλλου,

(α) « Περιεργὴ φερόμενος ἐπισκέφθην τὸ φρενοκομεῖον τῆς Βηθ.λεέμ, εὖρον δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπον ὑπέργηρον, καθήμενον ἐντὸς στινοῦ δωματίου, καὶ στραγγίζοντα τὰς χειρὶδας τοῦ ὑποκαμίσου του, ἐξ ὧν ἀπέσταζε ὕδωρ κατὰ γῆν. — Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος αὗτος ἐστάλη ἐξῆς, μοὶ εἶπεν ὁ φρενοκόμενος, δὲν ἔπαυσε νὰ κλαίῃ καὶ ἐπειδὴ τὰ μανδύλιά του δὲν ἔφαρνον εἰς τὸ νὰ σφραγίσῃ τὰ δάκρυά του, καταδρέχει καὶ τὰ ὑποκάμισά του αὐτά, τὰ ὁποῖα μετὰ ταῦτα στεγνώνει ὅπως βλάπτει. » (Ἰδε Πανδ. φυλλάδ. 23. σελ. 608.)

(α) Ὁ περιώνυμος Δουκάγγιος, εἰς τὸ περὶ Βυζαντινῶν νομισμάτων πῶμαξ του, ἔγραψεν ἐλκλῆρον κεφάλαιον διασπρίζων τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν Ἀσπρῶν. De Imperial. Constantinensium. Dissert. § XCVI.

καὶ τελειώνω εἰς τὸν ὑποπόδιον ὑπεύθυνον συντάκτην. Φαντάσθητι λοιπὸν εἰς ὅποιον κοπετὸν παρεδόθη ὅτε ἀναγνώσας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐν σου φύλλον, ὅπου ἐπεθεώρεις τὸ λήγον ἔτος, σὲ εἶδα λέγοντα ὅτι ἡ Ἑλλάς κατήντησε Σόδομα καὶ Γόμορα παρανομίας καὶ ἀτιμίας, ὅτι μικροί, μεγάλοι, ὑπάλληλοι, ἰδιῶται, ὅλοι ἐξηχρειώθησαν, (ὅχι, δόξα τῷ Θεῷ, ἕως ἐνός, χάρις εἰς τὸν συντάκτην τῆς ἐφημερίδος σου,) ὅτι ὅλοι ἀρπάζουν καὶ κλέπτουν, ὅτι πᾶν αἶσθημα φιλοπατρίας ἐξέλιπεν, ὅτι οὐδὲν δημόσιον ἔργον γίνεται, ὅτι τὰ σχολεῖα παρέλυσαν, ἡ θάλασσα ἐπάγωσεν, ὁ ἀήρ ἐπῆχθη καὶ ἀποπέμπει θανατηφόρον δυσωδίαν, ὅτι... ὅτι... καὶ ποῦ ν' ἀπαριθμῶ τὰ τόσα ὅτι σου; Πόσους κρουνοὺς δακρύων ἔχουσα ὁ ταλαίπωρος! νὰ γίνῃ τοιαύτη τρομερὰ πανωλεθρία καὶ στοιχείων ἀλλοιώσεις ἐντὸς τῶν δεκαπέντε ἡμερῶν καθ' ἃς ἔλειπον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας!...

Τίς λοιπὸν τῶν δύο ἡμῶν ὁ ὠφελιμώτερος; σὺ ὁ κινῶν τὰ δάκρυά μου, ἡ ἐγὼ ὁ κινῶν τὸν γέλωτά σου; Ὁ γελῶν δὲν στερεῖται ποτὲ τὸ στόμα του, ἀλλ' ὁ κλαίων χάνει τὸ φῶς του, καὶ δὲν βλέπει, οἶμοι! οὐδ' αὐτὸ τὸ σύρμα τοῦ τηλεγράφου τὸ ἐξακοντίζον ἀπὸ Σύρας καὶ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας τὰς σπουδαιοτάτας τῶν διπλωματικῶν εἰδήσεων.

Μ' ἐπιπλήττεις πρὸς τούτοις ὅτι δὲν γράφω ὡς οἱ ξένοι περιηγηταὶ τὰς ἀναμνήσεις μου. Οἱ ξένοι, φίλε μου, γράφουσι κατὰ δύο τρόπους, ἢ, ὡς συνήθως οἱ Ἀγγλοὶ, *Ἡμερολόγια*, ἢ, ὡς οἱ Γάλλοι καὶ ἄλλοι, *Περιηγήσεις καὶ Ἀναμνήσεις*· ὁ πρῶτος μὰί φαίνεται εὐκολώτερος, ἀλλ' ὅχι τῇ ἀληθείᾳ καὶ πολλὰ διδακτικὸς ἢ καὶ ἐρεθιστικὸς τῆς πειρασθείας. Ἄνοιξον, παραδείγματος χάριν, τὴν περιήγησιν τοῦ Lord Carlisle, καὶ θὰ ἴδῃς ἀδιακόπως ἐπαναλαμβάνόμενα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα· 3 Δεκεμβρίου, ἐγείσθην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κυρίου... 4 Δεκ. ἀπόψε ἐπία τέτ με τὴν Κυρίαν... 5 Δεκ. σήμερον ὑπῆγα εἰς τὸν περίπατον· ὁ καιρὸς ἦτον ὥραϊος. 6 Δεκ. σήμερον βρέχει καὶ κἀθήμεν πλησίον τῆς ἐστίας τακτοποιῶν τὰ ξύλα... Προτιμότερον, κατ' ἐμέ, τὰ τοιαῦτα ἡμερολόγια νὰ ἐγκαταβιῶσιν εἰς τὰ χαρτοφυλάκια τῶν συγγραφέων, ἢ νὰ βλέπωσι τὸ φῶς διὰ τῶν ὑάλων τῆς βιβλιοθήκης σου. Θέλεις δὲ νὰ μάθῃς ὁποῖος καὶ ὁ δεύτερος τρόπος; Ἀποβάς ποτε ξένος περιηγητὴς εἰς Σύραν ἐπεσκέφθη οἰκογένειαν Ἑλληνικὴν, τὴν ὁποίαν ἔτυχε νὰ ἐπισκέπτονται πολλοὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, οἵτινες εἰσερχόμενοι ἔθλιβον τὸ ὠτίον τοῦ νεωτέρου υἱοῦ τοῦ οἰκοδεσπότου. Καὶ σὺ μὲν ἐννοεῖς διὰ τί τὸ ἔθλιβον· ἀλλ' ὁ καλὸς σου περιηγητὴς δημοσιεύσας μετ' ὀλίγον τὰς ἀναμνήσεις του ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα προσαγορεύονται οἱ ἄνθρωποι *ξεριζώοντες τὰ αὐτῖα των*.

Τὸ 1854 Γάλλος φίλος μου, ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς, μοὶ διηγεῖτο ὅτι ἐλθὼν ποτε εἰς Ζάκυνθον, εἶδεν ὅτι αἱ γυναῖκες ἐφόρουν καθ' ὁδὸν προσωπεῖα. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὸ ἀτμόπλοιον ἔγραψε πρὸς ἐφημεριδογράφον εἰς Παρίσιους, ὅτι διὰ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν συζύγων τῆς Ζακύνθου αἱ γυναῖκες

ἐξέρχονται φορεῖσαι μαρμολόγια. — Ἀθλίε! ἀνέκραξε δυτικὸς τις ἐπίσκοπος συνεπιβάτης τοῦ Γάλλου ἰδὼν κατὰ τύχην τὴν ἐπιστολήν, δὲν ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν σου ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔχουσιν ἀποκρέω; — Ἐὰν δὲν ἔβλεπεν, ἐπρόσθεσεν ὁ περιηγητὴς, τὴν ἐπιστολήν μου ὁ ἀρχιερεὺς, θὰ ἐξεδίδετο φέρουσα φαρδὺ πλατὺ τὸ ὄνομά μου.

Ἄκουσον καὶ τρίτον παράδειγμα, ἂν καὶ εὐκολώτατον νὰ τὰ πολυπλασιάσω ἐπ' ἀπειρον. Ὁ πλοίαρχος τοῦ *Δαυριάδους*, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπέστρεψα ἐσχάτως εἰς Ἀθήνας, ἔλεγεν ὁμιλῶν περὶ τῆς *Περιηγήσεως* τοῦ Théophile Gautier, ὅτι ὅλον τὸ περὶ Χίου ἀρθρον του εἶναι ψευδές· διότι ὅχι μόνον δὲν ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον, (ὁ πλοίαρχος αὐτὸς τὸν ἔφερε τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν,) ἀλλὰ καὶ ὅτε διέβησαν παρ' αὐτὴν ἦτο νύξ βαθεῖα, καὶ ἐκεῖνος ἐκοιμᾶτο ὑπνὸν βαθύτατον.

Ἐκ τούτων ἐννοεῖς ὅτι ἡ περιγραφή τῶν γῆδων καὶ τῶν ἐθίμων τῶν ξένων ἐθνῶν ἀπαιτεῖ, πλὴν τῆς φιλαληθείας, τῆς ὁποίας φρονῶ ὅτι δὲν στεροῦμαι, πολυχρόνιον διατριβὴν μεταξὺ αὐτῶν, γινώσιν ἀκριβῆ τῆς γλώσσης τοῦ τόπου, ὅπως μὴ ἐρμηνεύωμεν, ὡς προχθὲς κάποιός σου συνάδελφος τὸ feu le roi, ὁ ἐν πυρὶ βασιλεὺς, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς ἀπέθανεν εἰς τὸ στρώμά του χωρὶς καὶ νὰ τὸν ἐγγίση τὸ πῦρ, συμπαρκατριβὴν συνεχῇ μετ' ὅλων τῶν κλάσεων τῆς κοινωνίας, καὶ τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν, καὶ σύντονον μελέτην αὐτῶν. Μὴ ἔχων καιρὸν μὴδ' ἀργύριον νὰ πράξω ταῦτα, ἄρες με καὶ νὰ *ξεζαρώσω* τὸ μέτωπόν σου.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔλεγον πρὸς τὸν ἐφημεριδογράφον μου· ἀλλὰ φεῦ! φοβοῦμαι σήμερον ὅτι οὐδὲ λεπτήν ῥυτίδα τοῦ προσώπου του θὰ καταρθώσω νὰ ἐξομαλύνω· διότι αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀνεχώρουν μετὰ σπουδῆς ἐξ Ἀθηνῶν ὅπως προφθάσω καὶ ἀσπασθῶ ἰσάδελφον ψυχρὸράγουντα, ἐπέθηκα τελευταῖον φίλημα εἰς ἐνδεκαετῇ ἀνεψιὸν πλήρη χαρίτων, ἀναμίζαντα προῶως τὰ ὅσῃ μετὰ τῆς κένωσης τοῦ αἰεποθήτου πατρὸς μου· τὸ ἄλγος τῆς ψυχῆς μου μὲ παρηκολούθει ἀμείλικτον μέχρι Παρισίων, ὅπου ἐσφόδρυνεν αὐτὸ ἡ ἀπαισία εἰδήσεις ὅτι πρὸ μιᾶς μόνον ἡμέρας ἀπέθανεν ἐκεῖνος, ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ὁποῖου ἔσπευδον ν' ἀκούσω καὶ τελευταῖον γενναῖα ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου λόγια. Ὁ ναύαρχος Λάγεις ἠγάπα εὐλικρινῶς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τοῦτο ἰδίως κατέστησεν ἀδιαλύτους τοὺς δεσμοὺς τῆς μετ' αὐτοῦ φιλίας μου. Ἐὰν περὶ τῆς συμπαθείας του ταύτης ἐδίσταζέ τις ἐξ ἡμῶν, μοὶ ἦτον εὐκαλον νὰ ὑπομνησθῶ καὶ τῶν περὶ τῶν ἡμετέρων ἐλευθεριῶν ἀγώνων του, καὶ τῶν ἄλλων ἀγώνων τῶν ὑπὲρ τῆς βασιλείας ἐπὶ τῆς Γ' Σεπτεμβρίου, ἢ καὶ νὰ φέρω εἰς μαρτυρίαν τὸ περιεχόμενον τῶν πολυπληθῶν πρὸς ἐμέ ἐπιστολῶν, ὅπου ὁμιλεῖ πάντοτε περὶ τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ Ἑλλάδος (my dear Greece). Ἀλλ' ἐπειδὴ πάντες συνομολογοῦσι τὸ ἀκραιβνὲς αἶσθημα τοῦ ἀνδρός, ἀρκεῖ νὰ καταδείξω μίαν μόνην περίστασιν, ἄγνωστον μὲν ἐν γένει, κατεξελέγχουσιν δὲ τὴν σύνεσιν καὶ τὸν φιλελληνισμόν του. Ὅτε

τὸν χειμῶνα τοῦ 1848 ἔτους ἐστάλη ὁ Πάρκερ μετὰ στόλου εἰς Πειραιᾶ, ὁ εὐγενὴς φίλος μου μοι ἐμήνυσεν ὅτι ἐνόσφ' διαρκεῖ ἡ δυσάρεστος αὕτη διαφορά δὲν θέλει μοι γράψει. Ἐσήμενεν ἄρα τοῦτο ἀποδοκιμασίαν τῆς πράξεως, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸ τὸ κοινὸν τῆς Ἀγγλίας κατέκρινεν; ἡ καρδιά μου, καλῶς γνωρίζουσα ἐκείνον, τὸ ἐπίστανεν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐσπείψε μετὰ τὸ τέλος τῆς βίας νὰ διασκηδᾷ καὶ τὸν ἐλάχιστον δισταγμὸν, ἐπιστείλας μοι τὴν 26 Μαρτίου (Ε. Ν.) τοῦ 1850 ἔτους ταῦτα·

« Φίλτατε φίλε!

« Χαίρω εἰς ἄκρον ὅτι αἱ περιστάσεις δὲν ἐμποδίζουσι πλέον τὸ νὰ λάβω τὴν εὐχαρίστησιν νὰ σοὶ γράψω. Ἀπὸ καρδίας δὲ συμμερίζομαι ὅλα τὰ αἰσθήματα ὅσα ἐρμηνεύεις διὰ τῆς πρὸς με ἐπιστολῆς σου . . .

« Ὅλοι αὐταὶ αἱ περιπλοκαὶ ὑπῆρξαν φυσικὴ συνέπεια τῆς μεγίστης ἀπάτης εἰς ἣν ὑπέπεσαν φαντασθέντες ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐμελλε νὰ ἐνδῶσ' ἀμέσως εἰς τὰς ἡμετέρας αἰτήσεις, ὑποστηριζομένης ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Κ. Οὐίλλιαμ Πάρκερ. Οὐδὲ ἠπόρησα ποτὲ ἐπὶ ζωῆς μου τάσον, ὅσον ὅτε ἤκουσα παρὰ τοῦ Λόρδου Νορμανθὺ ἐν Παρισίους ὅτι ὁ ἡμέτερος στόλος μετέβαινεν εἰς Ἀθήνας· διότι πρὸ ὀλίγου μόνον εἶχον ἰδεῖ τὸν Λόρδον Πάλμερστον· εἰ δὲ καὶ ἐπὶ πολλὴν ὥραν συνωμιλήσαμεν περὶ Ἑλλάδος, οὐδὲ κἂν νύξιν μοι ἔδωκε περὶ τοιαύτης προθέσεως » (α).

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐξηγεῖ διὰ τί ὁ Λόρδος Πάλμερστον ἀνεκάλεσε πάντη ἀπροσδοκῆτως τὸν ναύαρχον Λάγγεν, πρέσβυν ὄντα ἐν Ἀθήναις. Σκοπὸν ἔχων νὰ ἐκδιᾷ τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἐνόμιζε, καὶ δικαίως, ἀσύνητον τὸ νὰ μεταχειρισθῇ ὄργανον, τὸν ἀποδοκιμάζοντα τὴν πρᾶξιν.

Ἀναγγέλλων μοι ἄλλοτε (8 Ἰουλίου 1850) μετὰ χαρᾶς τὴν ὑπὸ τῶν Βουλῶν κατάκρισιν τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα διαγωγῆς τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπουργείου, « Βεβαίως, ἔλεγεν, αἱ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν κοινοτήτων συζητήσεις καθ' ἃς ἐθριάμβευσαν ἀρχαὶ φιλελεύθεροι, σὲ παρηγόρησαν » (β).

Πολλάκις μετὰ πολλῆς μάλιστα αὐστηρότητος κατεκρίθη ἐν Ἀθήναις τὸ πολίτευμα τοῦ ἀειμνήστου

ἐκείνου φίλου τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' οἱ μὲν κατήγοροι παραδίδοντες πόσον ἠγωνίζετο ὑπὲρ αὐτῆς, ἐλησμόνουν ὅτι ἦτο ὑπὲρ τῆς ξένης δυνάμεως· οἱ δὲ φίλοι τοῦ ἐγίνωσκον ὅτι εἶποτε ἐσφαλλε, πηγὴν εἶχον τὰ σφάλματα αὐτοῦ ὑπερβάλλοντα ζῆλον ὑπὲρ τῆς προόδου, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμει νὰ βλέπῃ προβαίνουσαν διὰ σιδηροδρόμου. « Φρονῶ, μοι ἔλεγε τὸ 1857 ἔτος ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ μετὰ κατανύξεως ἐμφανώσεως θλίψιν διότι ἀπεχαιρέτιζε διὰ παντὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι οὐ μόνον τὴν πατρίδα, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον τῶν συμπολιτῶν σου ἠδίκησα κατὰ τὴν πολυχρόνιον ἐν αὐτῇ διατριβήν μου. »

« Πρὶν ἢ ἀναχωρήσω ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν, μοι ἔγραψεν ἐκ Νεοκάστρου τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1857, ἠθέλησα νὰ δεῖξω πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στόλου μου τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἣτις δὲν συνετέλεσεν ὀλίγον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς φιλιότητος μου Ἑλλάδος. »

Τοιοῦτος φίλος τῆς Ἑλλάδος εἶναι οὐχ ἕττον παντὸς ἄλλου ἀξίος τῶν πόθων αὐτῆς.

Τὴν θλιβεράν λοιπὸν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ λαβὼν ἐν Παρισίαις, παρέμεινα ἐνταῦθα ὅπου δύο ζητήματα ἐπησχόλουν τὰ πνεύματα· τὸ τῆς δίκης τοῦ κόμητος Μονταλαμβέρτ, καὶ τὸ τῆς βαπτίσεως τοῦ Ἰουδαίου Μαρτάρ. Ἡ περὶ ταῦτα καὶ μάλιστα ἡ περὶ τὸ πρῶτον θερμοῦτης τῆς κοινῆς γνώμης ἦτο μᾶλλον δριμεῖα· διότι, καταργηθείσης ἀπὸ τοῦ 1852 ἔτους τῆς περὶ τὰς πολιτικὰς συζητήσεις ἐλευθερίας, τὸ φιλελεύθερον καὶ ὀξὺ τῶν Γάλλων πνεῦμα ἐπιλαμβάνεται μετὰ προθυμίας παντὸς ἀντικειμένου, καθ' ὃ δύναται νὰ δεῖξῃ ὅτι δυσκόλως φέρει τὴν στέρησιν τῶν ἀρχῶν τὰς ὁποίας αὐτὸ διέσπειρε καὶ ἐνεφύτευεν εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ξένον διαβάτην, τὸν ἐπισκερθέντα ἄλλοτε, ὡς ἐγώ, τὴν Γαλλίαν, καὶ ἰδόντα ὅτι καὶ ὁ κείρων τὴν κόμην, καὶ ὁ ὀψοπώλης, καὶ ὁ ἡνίοχος, καὶ ὁ ἀχθοφόρος αὐτὸς συνεζήτουν ἀκωλύτως τὰ περὶ κυβερνήσεως καὶ τὰ περὶ νόμων, ὁδυνηρὰ φαίνεται ἡ ἐνεστῶσα περὶ τὸ λέγειν ἐγκράτεια. Συνεχῶς ἄρα μοι ἤρχοντο κατὰ νοῦν οἱ στίχοι οὗτοι τοὺς ὁποίους ἔγραψεν ὁ Casimir Delavigne πρὸ τοῦ 1830 ἔτους·

« Paris l'appelle au seuil d'un temple
« Le Grec, dans nos murs arrêté,
« Sur l'autel voit la Liberté,
« Mais c'est un arbre qu'il contemple.

« Semblable à ces dieux inconnus
« A ces images immortelles,
« Dont les formes sont encore belles
« Dont la divinité n'est plus ».

Εὐτυχῶς, πρὸς τὸν ξένον Ἕλληνα δὲν δίδεται καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς Γάλλους καὶ τὸ ἕτερον τοῦτο δίστιχον τοῦ φιλέλληνος ποιητοῦ·

« Il vit Rome et pas un Romain
« Sur les débris du Capitole ».

Καὶ πρόχειρος ἀπόδειξις αὐτὸς ὁ κόμης Μονταλαμ-

(α) « Carlton Terrace.

« Mars 26—1850.

« My dear friend, I am very glad that circumstances no longer prevent my having the pleasure of writing to you. I enter most heartily into all the sentiments expressed in your letter of me . . . All these complications have been the natural consequence of the great mistake of imagining that the Greek government would yield immediately on our demands, being supported by Sir William Parker's fleet. I never was more astonished in my life than when I heard from Lord Normanby at Paris that our fleet was to go to Athens, for I had seen Lord Palmerston only a short time before, and thought we spoke a great deal about Greece, he did not even allude to any such intention. »

(β) « The debate in the House of Commons will have consoled you, for liberal principles have triumphed. »

ἑρτ. Ὁ κόμης Μονταλαμῆρτ, ὃς τινος τὸ ὄνομα καὶ ἄλλως ἂν ἦτο ἄγνωστον παρ' ἡμῖν, ἀπεθανατίσθη ἐν Μεσολογγίῳ ὑπὸ τοῦ φερωνύμου αὐτοῦ προμαχόνος, ἐδημοσίευσεν ἄρθρον διὰ τοῦ Correspondant, ἐν ᾧ διηγεῖται μὲν τὴν βουλευτικὴν πάλιν τὴν γενομένην κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λόρδου Ἑλλεμβοροῦ ἀποδοκιμασίαν τῆς περὶ δημεύσεως πράξεως τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἰνδιῶν, καταδεικνύων ὅμως μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἢ μᾶλλον ἀποθεῶν τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους, στιγματίζει διὰ σιωπηλῆς συγκρίσεως τὸ καθεστῶς πολίτευμα τῆς ἰδίας πατρίδος· θεωρῶν δὲ τὴν περὶ τὴν συζήτησιν ἐλευθερίαν, καὶ μάλιστα τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ τύπου ἀπὸ παντὸς δεσμοῦ, αὐτὸς τὴν ἀνωτάτην δύναμιν τῆς Βρεττανικῆς κοινωνίας, ὡς τὸν καιριώτατον ὅρον τῆς ὑπάρξεως καὶ τὴν πρωτίστην ἐγγύησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς, οὐ φαίνεται λυπούμενος ὅτι δὲν ὑπάρχει καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἡ αὐτὴ ἐλευθερία. Αὐτὰ ταῦτα ἐπρέσβευσαν πρὸ τοῦ κόμητος Μονταλαμῆρτ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι αὐτοῦ συμπολίται, οἱ οὗτοι ὁ Thiers καὶ ὁ Odillon Barrot· ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος, μόλις περιελθόντες εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὁ μὲν περιστάσει τὸν τύπον διὰ τῶν ψηφισμάτων ἐκείνων τοῦ Σεπτεμβρίου, ὁ δὲ καὶ ὅλως ἀπηγόρευσε τὰ κοινὰ συμπόσια, ὑπὲρ ὧν καὶ θρόνου θεμέλιον εἶχε κλονήσει πρὸ μικροῦ. Μὴ ἄρα ἡ περὶ τὰς συζητήσεις ἐλευθερία ἀπέραντος καὶ ἀπεριόριστος (immense et illimitée), ὅπως φθονεῖ αὐτὴν ὑπάρχουσαν ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ κόμης Μονταλαμῆρτ, εἶναι καὶ νῦν ἐτι ἀνοίκειος εἰς τὴν Γαλλίαν; Ἡ λύσις τῆς ἀπορίας δὲν ἀπόκειται εἰς ἐμέ· ἀλλ' ἐγκριτὸς τις Γάλλος, φίλος τῆς ἐλευθέρας συζητήσεως, μοι ἔλεγεν ὅτι ἡ ἐλευθεροτυπία μᾶλλον ἀρμόζει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ εἰς τὴν Γαλλίαν· διότι, αὐμεῖς μὲν, προσέθετο, δὲν ἔχετε τι σαλευθὲν τὰς βάσεις αὐτὰς τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν Γαλλίαν ὅμως διαιρουμένην ὑπὸ ζητημάτων ὅποια τὰ περὶ δυναστείας καὶ περὶ εἰδους κυβερνήσεως, ζητημάτων φερόντων, ὡς εἶδαμεν, μετ' ἐκπτώτων ἀναστατώσεως καὶ σπαραγμῶν, εὐκόλως ἀναφλέγεται καὶ εὐκολώτερον καταπλέγει τῆς διχονοίας τὸ πῦρ ὅσῳκις ἀναρρίπτεται ὑπὸ τοῦ τύπου. »

Πρὸς ταύτας τὰς δύο γνώμας σπεύδω νὰ προσθέσω καὶ τρίτην, τὴν ὁποίαν οὐ μόνον ἐπικυροῖ ἡ ἐξοχος πολιτικὴ δεξιότης, ἀμα δὲ καὶ ἡ ἐξοχος σοφία τοῦ εἰπόντος αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἀκαταγώνιστον καθιστάνει ἡ μακροτάτη αὐτοῦ πείρα καὶ ἡ μελέτη τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Τὸ κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον φρονῶ ὅτι ὁρισμὸν ἀκριβέστερον τῆς ἐλευθεροτυπίας, καὶ δοξάν ὀρθοτέραν περὶ αὐτῆς, θεμελιουμένην ἐπὶ πρaxyμάτων, οὐδεὶς ἄλλος ἐξέθετο. Ἰδοὺ αὐτή·

« La liberté de la presse, cette orageuse garantie de la civilisation moderne a déjà été, est et sera la plus rude épreuve des gouvernements libres, et par conséquent des peuples libres eux-mêmes qui sont grandement compromis dans les épreuves de leur gouvernement, puisqu'elles ont pour conclusion dernière, s'ils y succombent, l'anarchie et la tyrannie. Gouvernements et peuples libres n'ont qu'une façon honorable et efficace de vivre avec la liberté

de la presse ; c'est de l'accepter franchement sans la traiter complaisamment. Qu'ils n'en fassent ni un martyr ni une idole ; qu'ils lui laissent sa place sans l'élever au dessus de son rang. La liberté de la presse n'est ni un pouvoir dans l'État, ni le représentant de la raison publique, ni le juge suprême des pouvoirs de l'État ; c'est simplement le droit, pour les citoyens, de dire leur avis sur les affaires de l'État et sur la conduite du gouvernement : droit puissant et respectable, mais naturellement arrogant et qui a besoin, pour rester salubre, que les pouvoirs publics ne s'abaissent point devant lui, et qu'ils lui imposent cette sérieuse et constante responsabilité qui doit peser sur tous les droits pour qu'ils ne deviennent pas d'abord séditeux, puis tyranniques » (α).

Ἄλλ' ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ᾧσιν αἱ περὶ τύπου γνώμαι, οὐδὲν ἦτον τὸ ἄρθρον τοῦ κόμητος Μονταλαμῆρτ δεικνύει ἀσβεστον πόθον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, μῖσος ἀκάθεκτον κατὰ τοῦ ἀπολυτισμοῦ καὶ ἀμετρον φιλοπατρίαν. Γεγραμμένον μετὰ πολλῆς κρίσεως καὶ ἐμπειρίας, ἀκαταμάχητον περὶ τὸν συλλογισμόν, θερμὸν καὶ φιλοκέρτομον τὴν ἐκφρασιν, ἐπαγωγότατον δὲ καὶ περὶ τὸ ὕψος, εὐκόλως ἀνεμόχλευσε τὰς καρδίας τῶν Γάλλων εἰς ἃς καθεύδει ἀκοίμητος ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας. Δὲν ἠπόρησα ἄρα μαθὼν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς αὐτοκρατορίας πρῶτος ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἁρθρου τούτου ἐνήχθη εἰς τὸ δικαστήριον· διότι οὐδὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ δημοσιευθέντων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνεκίνησε τοσοῦτον τὰ πνεύματα καὶ διατάραξε τὴν ἐξουσίαν. Δις ἐδικάσθη καὶ δις κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Πλημμελειοδικείου καὶ τοῦ Ἐφετείου, εἰ καὶ τὸ δεύτερον μετερρύθμισθη ἐπὶ τὸ ἡπιώτερον ἢ ἀπόφασις· τὰ πλῆθη εἶχον σωρευθῆ πρὸ τῶν πυλῶν τῶν δικαστηρίων, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν γενομένων δεκτῶν δι' εἰσιτηρίων ὑπῆρξεν ἐλάχιστος. Πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων ζητήσαντες ἄδειαν εἰσόδου ἀπέτυχον, καὶ μόλις ὁ ἐνθερμώτατος τῶν συνηγόρων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνδοξος τῆς Γαλλίας συγγραφεὺς, ὁ γέρων Βιλλεμαίν, κατάρθωσε νὰ εἰσαχθῇ ἀποταθείς πρὸς τὸν ἕτερον τῶν δικηγόρων τοῦ ὑποδίκου, τὸν εὐγλωττον Βερριέρ. Τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων μικρὰν ἀλληλογραφίαν θέτω ἐνταῦθα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγνώστου, ὡς δεικνύουσιν τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν χάριν τοῦ Γαλλικοῦ πνεύματος. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν ἐπιστολίων ἐγράφη ὑπὸ τοῦ αἰτοῦντος, τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τοῦ Κ. Βερριέρ.

« Mon cher confrère, autre fois quand Patru plaidait, Chapelain était toujours à l'audience ; vous qui valez mieux que Patru, ne pouvez-vous pas faire entrer Chapelain ? »

ΠΑΝΤΗΣΙΣ.

« Mon cher confrère, aujourd'hui Patru ne peut plus faire entrer Chapelain. Quelqu'un qui vaut beaucoup mieux que Chapelain n'a d'autre ressource,

(α) Guizot, Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps. Deuxième édition, Tom. I. 1858, p. 50.

s'il veut entrer, que de s'asseoir sur le banc des prévenus; mais vous ouvrez si bien aux autres les portes de l'académie, que je ferai mon possible pour vous ouvrir les portes de la police correctionnelle.»

Ὁ Patru, ὡς δὲν ἀγνοεῖ ὁ ἀναγνώστης, ἤκμασε τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἀπέκτισε μάλιστα καὶ ῥῆμιν ἐμπείρου δικηγόρου, χάρις πρὸ πάντων εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ Racine καὶ Boileau· ὁ δὲ Chapelain εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ συγγραφεὺς τῆς Pucelle, οὗ τινος τὴν ἀμυσίαν κατεστηλίτευσεν ὁ σατυρικὸς τῶν ποιητῶν τῆς Γαλλίας.

Ἀλλ' ὁ ἐκ τῆς δίκης ταύτης κρότος ἀντήχησε βα-

σθὴ λάθρα ὑπὸ χριστιανῆς ὑπηρετίδος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέλαβε τὴν ὑγίαν αὐτοῦ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ τοῦ Πάπα ἀρχὴ μαθοῦσα τὴν βάπτισιν ἤρπασε τὸ παιδίον. Μάτην οἱ ταλαίπωροι γονεῖς, ἐπικαλούμενοι τὰ ἐπὶ τῶν ἀνηλίκων δικαιώματα τῶν πατέρων, ἐζήτησαν τὸ τέκνον αὐτῶν· μάτην οἱ ἄλλοι κατὰ τὴν Εὐρώπην Ἰουδαῖοι ἀγανακτήσαντες ἐζήτησαν δικαιοσύνην καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἡγεμόνων· μάτην καὶ ὁ τύπος, ὁ Γαλλικὸς μάλιστα καὶ Ἀγγλικὸς, ἐστηλίτευσεν τὴν παρανομίαν· ἡ σφετερισθεῖσα τὸ παιδίον ἐκκλησίᾳ ἔμεινεν ἀνένδοτος.

Πολλὴ λοιπὸν ἐγένετο καὶ ἐπὶ πολὺ ἐξηκολούη-

Ὁ Ναύαρχος Λάγρεν.

ρύτερος εἰς τὴν ἀντίπορθμον νῆσον· διότι, πλὴν τῶν γραφέντων ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, εἶδον, ὅτε μετὰ τινος ἡμέρας ἐπεσκέρθη τὴν Ἀγγλίαν, καὶ τὸ ἄρθρον, καὶ τοὺς δικηγορικοὺς λόγους, καὶ τὴν βιογραφίαν, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτὴν τοῦ συγγραφέως κατὰ χιλιάδας ἀντιτύπων, γαλλιστί τε καὶ ἀγγλιστί ἐκδοθέντα, ἐκτεθειμένα καὶ εἰς τὰς γωνίας αὐτὰς τοῦ Λονδίνου καὶ δύο ἄλλων μεγαλοπόλεων.

Τὰ δὲ περὶ Μορτάρρα, εἰ καὶ ὅλως ἄμοιρα πολιτικῆς σημασίας, οὐδὲν ἥττον ὅμως συνεκίνησαν καὶ τὸν τύπον καὶ τὴν κοινὴν γνώμην. Ὁ Μορτάρρας, τέκνον Ἑβραίων ἐν Βονωνίᾳ, ἦτο βρέφος, θηλάζον Ἰσως, ὅτε ἀσθενήσας καὶ κινδυνεύσας ὡς ἀποθάνειν ἐδωκτί-

σαν ἡ ἑρὶς, διότι πρὸς τοὺς κατηγόρους ὑπῆρξαν καὶ πανηγυριστὰί τῆς ἀρπαγῆς. Ἐγὼ ὅμως ὁ ξένος διαβάτης ἐξέστην ἰδὼν τὴν Δύσιν ὅλην συνταρασσομένην περὶ Ἰουδαίου νηπίου, ἐνῶ πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν, μεσοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, αἰῶνος κατ' ἐξοχὴν δικαιοσύνης καὶ πολιτισμοῦ, ὡς κοινῶς ἀξιοῦσιν, ἐκλείσθησαν οἱ ναοὶ τῶν Ἀνατολικῶν Χριστιανῶν ἐν Νεαπόλει καὶ Βορόλφ καὶ Μεσσήνῃ, ἐδημεύθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ εἰκόνες καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ ἄμφοι, εἰ καὶ προαιώνιον ἡμῶν κτῆμα (α), ἐδιδά-

(*) Ὁ μὲν ἐν Νεαπόλει ναὸς τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ἐγέρθη τὴν ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα ἐπὶ Καρόλου Ε', ὑπὸ τοῦ καταφυγόντος ἐκεῖ Θεωμὰ Α. Παλαιολόγου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐκ Κορί-

σθη ὁλόκληρον χριστιανικὸν πλήρωμα ὃ ἀρνήθη τὸ ἴδιον δόγμα, καὶ ὁμως οὐδέ φωνὴ ἤκούσθη κατὰ τοῦ ἀνοσιουργήματος!

Καὶ διηρέθιζον μὲν ταῦτα τὰ πνεύματα τῶν Γάλλων· ἀλλ' ὁ Γαλατικὸς λαὸς, νεωτεροποιοὺς καὶ ὀξύς, ὡς ὠνόμαζεν ὁ Θουκυδίδης τοὺς Ἀθηναίους, δὲν ἀγαπᾷ νὰ ἐνδιατρίβῃ περὶ τὰ αὐτά. Ὄθεν λησμονῶν τὸ ἐσπέρας ὅ,τι κατετάρασεν αὐτὸν τὴν μεσημβρίαν, ἀθρόος ὄρμαξ' πρὸς τὰ θέατρα. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας παριστάνετο ἐν τῷ *Γαλλικῷ θεάτρῳ* ὁ Οἰδίπους τύραννος τοῦ Σοφοκλέους, μεταφρασθεὶς ἐμμέτρως ὑπὸ τοῦ K. Jules Lacroix. Ἐγένετο ἄρα ἐπιτυχὴς ἡ μετάφρασις; τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος, ὁ τρόπος τῆς παραστάσεως, ἡ θεατρικὴ διακόσμησις ἀνεπτέρουν τάχα τὴν φαντασίαν πρὸς τὸ ἀρχαῖον θέατρον; Ἰδοὺ ζητήματα ταρασσόντα ὑπὲρ τὰ ἄλλα ἐμέ, ὅστις τολμῶν φρονῶ, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ φιλέλληρος Φαλμεράγερ, ὅτι εἰμαι ἀπόγονος τῶν Ἑλλήνων. Λησμονήσας λοιπὸν καὶ γὰρ μετὰ τῶν Γάλλων καὶ τὴν δίκην τοῦ *Correspondant* καὶ τὸν φίλτατον γόνον τοῦ Βονωναίου Ἑβραίου, μετέβην εἰς τὸ θέατρον. Ὁμολογῶ ὁμως ὅτι μεταβαίνων δὲν εἶχον τὸν νοῦν ἀπηλλαγμένον προλήψεων. Ἡ ὑπόθεσις, ἔλεγον κατ' ἐμαυτὸν, πλὴν τῆς τελευταίας σκηνῆς καθ' ἣν ὁ ἀποτυφλωθεὶς Οἰδίπους ἀσπάζεται τὰ τέκνα του, δὲν εἶναι ἀρκούντως δραματικὴ, οὐδὲ τὰ ἐπεισόδια συντελοῦσι κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἐπαύξεισιν τοῦ δραματικοῦ διαφέροντος· διὰ τοῦτο ἐὰν καὶ ὁ δοκιμώτερος τῶν νεωτέρων τραγωδῶν ἀνελάμβανε νὰ δραματοποιήσῃ τὸν Οἰδίποδα τύραννον, ἤθελεν ἀφεύκτως ἀποτύχει. Ὅποια λοιπὸν θὰ ἦτο ἡ μετάφρασις, γυμνὴ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἀρμονίας τοῦ ἀρχαίου στίχου, καὶ αὐτῆς ἐτι τῆς μαγείας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης;

Τοὺς φόβους μου τούτους ἐπεκύρωσαν εὐθύς ἀμέσως ὁ προλαλήσας Οἰδίπους καὶ τῆς σκηνῆς ἡ διακόσμησις· ὁ ὑποκρινόμενος τὸν Οἰδίποδα δὲν ἦτο βεβαίως ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων ἡθοποιῶν τῆς Γαλλίας, διότι καὶ τὸ ἦθος εἶχε μᾶλλον χυδαῖον, καὶ τὴν φωνὴν δυσηχῆ, καὶ ἄτονον τὴν ἀπαγγελίαν. Τοσοῦτον δὲ κατεπίεσε τὴν ψυχὴν μου ὁ πρῶτος διάλογος, ὥστε ἤρχισα νὰ συλλογίζωμαι ἐὰν ἔπρεπε νὰ καταδικάσω ἐμαυτὸν εἰς τεσσάρων καὶ ἐπὶ κεῖνα ὥρων ἀηδίαν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ διακόσμησις δὲν ἐξοικονομῶν τὴν ἀπλοότητα καὶ τὸν ὁρηκτικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀρχαίου

δράματος. Τὸ προσκήνιον καὶ ἡ θυμέλη, τῆς ὁποίας ἀληθῶς ἀμφισβητεῖται εἰσέτι ἡ θέσις, δὲν ἦσαν καλῶς διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων, καὶ οἱ χοροὶ ἀνεμυγνύοντο, παρὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν, μετὰ τῶν λοιπῶν προσώπων.

Καὶ ὁμως καὶ φόβοι καὶ ἀηδία διεσκεδάσθησαν μικρὸν κατὰ μικρόν· διότι καθόσον προέβαιναν ἡ παράστασις ἐπιδύνατο καὶ τὸ διαφέρον. Οἱ χοροὶ αὐτοί, αἵτινες ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων περιττοί, ἡ τῶν ὁποίων τὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κυρίας ὑποθέσεως δὲν αἰσθανόμεθα, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ αἰσθανθῶμεν, ἀναγινώσκοντες μόνον τὰ δράματα, συνετέλουν παραδόξως εἰς τὴν ἐξαψιν τοῦ πάθους· μοι ἐφαίνετο ὅτι συνάγοντες, οὕτως εἰπεῖν, τὰ αἰσθήματα ὅσα διηγείροντο ἐν τῇ καρδίᾳ μου προχωρούσης τῆς παραστάσεως, συνεκεφαλαίου καὶ ἐξέχεον διαμειῶς αὐτὰ ἱερώτερα καὶ ἐνθερμότερα ἢ νὰ κλονήσωσι καὶ τὰ βάθρα αὐτὰ τῆς καρδίας μου. Κατενύγην ὅπως ὅτε ἤκουσα τὸ

« Ἰὼ γυνεὲ βροτῶν,

» ὡς ὁμᾶς ἴσα καὶ τὸ μηδὲν ζώσας ἐναριθμεῖν. » κτλ.

Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐκορυφώθη κατὰ τὴν τελευταίαν σκηνὴν τὸ πάθος, ὅτε μάλιστα ἤκούσαμεν τὸ

« Ὡ τέκνα ποῦ ποτ' ἐστέ . . .

» ἀλλ' ἦνίκ' ἐν δὴ πρὸς γάμων ἤκατ' ἀμῆς, » κτλ.

ὥστε οἱ ὀφθαλμοί μου, εἰ καὶ ἀπετυφλώθησαν ὑπὸ τῶν δακρύων, ἐβλεπον προφανῆ τὴν συγκίνησιν τοῦ ὅλου ἀκροατηρίου, καὶ τὰς ἀκοάς μου ἐπληττον ἡχοὶ ὁλοθυγμῶν.

Τί δὲ ἂν ἤκούσαμεν τὸν Οἰδίποδα τύραννον περιβεβλημένον τὸν χιτῶνα τῆς βασιλίδος τῶν γλωσσῶν ἐπὶ τῶν ἐνδόξων τῶν Ἀθηνῶν χρόνων;

Ἡ μετάφρασις, εἰ καὶ μετάφρασις ἀμιμήτου ἀριστουργήματος, μοι ἐφάνη καὶ ἀκριβὴς καὶ γλαφυρά· εἶδὲ καὶ δὲν μὲ ἠπάτησεν ὁ ἐνθουσιασμός, διότι δὲν ἀνέγνων αὐτήν, φρονῶ ὅτι ὁ Γάλλος ποιητὴς μετέφρασεν ὅπως ἤξιον ὁ σοφὸς Βιλλεμαίν, καὶ ἠσπάσθη ὁ στρατηγὸς Φουά, ἵνα μεταφρασθῇ ὁ Δημοσθένης. « Le seul art pour traduire Démosthène serait, en le lisant beaucoup, d'arriver à le prendre sur le fait comme vous le devinez vous autres orateurs, puis de le traduire bien littéralement avec des mots expressifs qui rendissent, s'il est possible, l'ordre, le mouvement, la valeur de ses paroles et comme l'accent de sa voix » (*).

Οὕτω πως νομίζω ὅτι πρέπει νὰ μεταφράζονται οἱ ἀρχαῖοι καὶ πρὸ πάντων οἱ ποιηταί.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ ἀρχαίων συγγραμμάτων ὀφείλω νὰ ἀναφέρω ὅτι μετὰ πολλῆς χαρᾶς εἶδον ἐν Παρισίοις θεωρουμένην καὶ σήμερον τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, πλέον ἢ παρ' ἡμῖν, ὡς συντελεστικωτάτην καὶ πρὸ παντὸς καταλληλοτάτην πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ρύθμισιν τοῦ νοῦς. Πολλοὶ ἐξ ἐκείνων τοὺς ὁποίους εὐτυχῆσας ἐγνώρισα κατα-

ὅτι Ἑλλήνων· οἱ δὲ ἐν Βορὸν καὶ Μασσίνῃ ἀνήκον εἰς τοὺς Ἑλληνας ab immemorable. Ἐχομεν δὲ ὑπ' ὅψιν καὶ βουλὰς Παπῶν καὶ ψηφίσματα βασιλέων καὶ συνέδικας δι' ὧν ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἔχῃσι καὶ οἱ ἐκεῖ ἡμέτεροι ὁμογενεῖς ἐλευθέρων τὴν συνείδησιν, ὡς καὶ οἱ Μεσσημεθανοὶ καὶ οἱ Ἑβραῖοι. Ἰδὲ πρὸ πάντων τὸ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1784 ἔτους ἐκδοθὲν ψήφισμα τοῦ βασιλέως τῶν Δύο Σικελιῶν, καὶ τὸ κατὰ Ἰανουάριον 1801, δι' ὃν ἐπικυροῦται ἡμῶς καὶ σαφῶς τὸ δικαίωμα τοῦτο, « in quella speciale maniera che i lumi del secolo, i quali la sovrana autorità deve incoraggiare o proteggere, han fatto conoscere. . . » Τὰ φῶτα ἄρα κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἔσαν πολὺ φαικνότερα ἐν Νικαπολὶ ἢ παρὶ τὰ μέσα τοῦ 19'.

(*) Villemain, Souvenirs contemporains, 1re partie, 2. édit. p. 423.

γίνονται ιδίως εἰς τὴν μελέτην ταύτην. Ὁ Κ. Βιλεμαὶν ἐκδίδει, ὡς γνωστόν, μετάφρασιν τοῦ Πινδάρου ἐπιδοκιμασθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ Κ. Déhèque, ἕτερος σοφὸς Γάλλος, πρὸς πολλοὺς ἐξ ἡμῶν γνωστὸς διὰ τοῦ λεξικοῦ του, προητοίμασε καὶ αὐτὸς μετάφρασιν τοῦ Πινδάρου ἐπίσης ἐπιδοκιμασθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας· πρεσβύτερος ᾤδη, ἀνακαλεῖται καὶ ὑπομνηματίζει μετὰ νεανικῆς ζωηρότητος, καθ' ὅλας σχεδὸν αὐτοῦ τὰς ὁμιλίαις, τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων, ἐξ ὧν μετέφρασε καὶ ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως μετὰ κειμένου Ἑλληνικοῦ τὸν ἐπιτάφιον τοῦ Ἰπποκρίτου καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Λυκόφρονος. Ὁ Κ. Egger, διάδοχος τοῦ γνωστοτάτου Boissonade ἐν τῇ Σορβόνη, φαίνεται θηλάσας ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, τὴν ὅποιαν διδάσκει μὲν μετὰ πολλῆς κρίσεως, πλουτίζει δὲ ἐνίοτε καὶ διὰ συγγραμμάτων, ἐξ ὧν εἶδομεν μίαν ἀξίαν μεταφράσεως καὶ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς, τὴν περὶ Πολέμωνος, Στωϊκοῦ φιλοσόφου καὶ περιηγητοῦ, ἀκμάσαντος ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Ὁ Κ. de Presle, οὗ τινος τὸ περὶ τῶν ἐν Μεσσηνίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἀξιόλογον σύγγραμμα πρὸ πολλοῦ γινώσκουμεν ἐν Ἑλλάδι, οὐ μόνον τὴν ἀρχαίαν ἀλλὰ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικὴν καλλιεργεῖ, προφέρων μάλιστα ὅπως ἡμεῖς, καὶ ἐνόντων καὶ αὐτοὺς τοὺς ιδιωτισμοὺς τῆς καθομιλουμένης καίτοι μηδέποτε ἐπισκεφθεῖς χώραν Ἑλληνικὴν. Διὰ τοῦτο ἀξίας σημειώσεως θεωρῶ δύο αὐτοῦ μεταφράσεις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ εἰς τὸ ἡμέτερον ἰδίωμα, τὴν τῶν ἀποφθεγμάτων τοῦ La Rochefoucauld, καὶ τὴν *Περὶ τῶν χρεῶν τοῦ ἀνθρώπου* τοῦ Σιλβίου Πελλίκου, ἣν τινα ἐπεξεργάσθη μετὰ τοῦ Κ. Déhèque. Ὁ Κ. Lenormant, ἐκ τῶν διακεκριμένων τῆς Γαλλίας λογίων, ἑφορος τοῦ Μουσείου τῶν ἀρχαιοτήτων, δις περιηγηθεὶς ἄλλοτε τὴν Ἑλλάδα, ἐνέκυψεν εἰς τὴν καὶ ἄλλος εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων καὶ πολλὰ ἐξέδωκεν ἀρχαιολογήματα. Ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἰ καὶ νεώτερος τὴν ἡλικίαν, οὐ μόνον τοὺς ἀρχαίους ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν νεωτέρων συγγραφέων τῆς Ἑλλάδος ἐμελέτησε, καὶ ἀπὸ στήθους πολλάκις τὸν ἤκουσα ἀπαγγέλλοντα μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἄσματα τοῦ Ῥήγα καὶ ποιήσεις τοῦ Παγκράτῃ ἢ τῶν Σούτσων. Λέγω δὲ μετ' ἐνθουσιασμοῦ διότι εἰς ἄκρον φιλέλλην ὁ νεανίας, συνεχῶς ὑπερασπιζόμενος ἡμᾶς καὶ ἀντικρούων τὰ καθ' ἡμῶν ἐκτοξευόμενα δι' ἐνθέρμων λόγων ἐν τῇ Union. Ὁ Κ. Rossew St. Hilaire, καθηγητὴς ἐν τῇ Σορβόνη, ἐρμηνεύει τὸ ἔτος τοῦτο τὰ περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων. Ὀνομάσας ποτὲ ὠραιότατὴν τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν προσέθετο ὅτι ὁ νεώτερος πολιτισμὸς ἐγκεντρίζεται εὐδοκίμως παρ' αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου στελέχους (est greffée sur l'ancienne souche). Ἀλλὰ καὶ ἄλλους Ἑλληνιστὰς καὶ φίλους τῶν Ἑλλήνων εὐτυχήσας ἐγνώρισεν ἐν τῇ αἵθρῃ τῆς Κ. Lenormant, ὅπου πολλάκις εἶδον αὐτὴν προεδρεύουσαν μετὰ σπανίως χάριτος καὶ προσηνοῦς ἀφελείας, καὶ προκαλοῦσαν τὴν πρὸς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς λατρείαν διὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ διαυγοῦς αὐτῆς βλέμματος.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΤΑ ΕΝ ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΙ

ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΓΑΜΟΝ

ΕΘΙΜΑ (α).

—ο—

Α'.

Αἱ κηδεστίαι συνθήκῃς γίνονται ἐκ συνθήκης τῶν γονέων· διότι, μὴ οὕτως συγχωρητῆς τῆς μεταξὺ νέου καὶ νεάνιδος διακοινώσεως αἰσθημάτων, σπανίως γίνεται γάμος ἐκ συμπαιδείας, πλὴν ἐάν ὁ νέος ἐλεύθερα φρονήματα ἔχων, μὴ ὑπέσκη τοῖς γονεῦσιν εἰς τὰ περὶ τὸν γάμον, ἀλλὰ θελήσῃ ἢ ἡ καρδία αὐτοῦ ἐξελέξατο (ἰδὲ Τερεντίου Andria ι. 5). Ἡ νεῖνις δὲ ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ἔχει ἰδίαν θέλησιν, οὐδὲ καὶ ἐρωτᾶται. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ καὶ παρὰ ταῖς ἀρχαίοις· ὅθεν λέγει ἡ Ἑρμιόνη (Εὐριπ. Ἀνδρομ. 987).

«Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς Μίριμναν ἔπει, κόλκ. ἐμὸν κρίνειν τάδε.»

Ἐννοεῖται ὅτι συμβαίνουσιν ἐνίοτε ἐξαιρέσεις.

Διεξάγονται δι' αἱ προμνηστεῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ προξενίας, μάλιστα δ' ἀπὸ μέρους τῆς νεάνιδος. Αἱ ἔργον τοιοῦτον ποιούμεναι ἐκαλοῦντο προμνηστρίαι ἢ προμνηστρίδες (Πολυδ. Γ', 34), ὅπερ ὅμως ἔργον, ὡς καὶ τανῦν, οὐκ ἐνομιζέτο ἐντιμον, οὐδ' εὐπόλητον (Πλάτ. Θεαίτ. 2. 150).

Ἀφ' οὗ δ' ἀμφοτέρωθεν συναινέσωσιν, ἔρχονται ἀπὸ μέρους τοῦ νέου εἰς τῆς νεάνιδος εἰς ἱερεῖς, ὁ ἀνάδοχος, ἢ ὁ μέλλων παράνυμφος (κουμδάρος) τοῦ νέου μετὰ συγγενῶν, ἢ ἀρραβωνίσσει τοὺς νέους. (Παράνυμφος δὲ γίνεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀναδόχου, ἢ αὐτὸς ὁ ἀνάδοχος, ἢ ἐν ἐλλείψει τοιούτων φίλος τις). Ἀφ' οὗ δ' ὁ ἱερεὺς εὐλογήσῃ, ἀνταλλάσσονται τὰ δακτύλια· καὶ τὸ μὲν τῆς νεάνιδος δίδεται εἰς τὸν παράνυμφον, τὸ δὲ τοῦ νέου κρατῶν ἐπ' ἄρτου· ὁ αὐτὸς παράνυμφος, κομίζει εἰς τὴν μητέρα τῆς νεάνιδος. Ὁρίζεται δ' ἡ προθεσμία ἢ μέχρι συζεύξεως· παρατίθεται τράπεζα, καὶ γίνεται πρόποσις ὑπὲρ τῶν νέων· διανέμονται πεφυγμένα λεπτοκάρυα (β) καὶ γλυκίσματα εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ γαμβροῦ ἐλθόν.

(α) Οἱ πρὸς ἀνέτηρσιν οἰκονομήματός τινος ἐργαζόμενοι καὶ χαλκοφόροι χρῆσαν ἔχουσιν. Ἀποδεξάσθωσαν οὖν καὶ εἰ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος τὸν γάμον ταῦτ' ἢ χρησιμεύοντά τι ἴσως πρὸς τὴν ἀνέτηρσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὑπὲρ οὗ τοσούτους πόνους καταβάλλουσι. Καλὴν ἦν, εἰ πανταχόθεν ἐκ τῆς ἐλευθέρου καὶ δούλης Ἑλλάδος ἐδημοσίευσεν τὰ διάφορα αὐτῶν ἔθνη, ἃ χρησιμεύουσι πάντως τοῖς συγγράμμασι καὶ διδάσκουσι περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Αἰ καὶ προσφωνῶ τὴν περὶ τὴν διατριβὴν τῆς σεβαστῆς καὶ Κυρίας Ε. Καπτόρχης, τὸ μάθημα τοῦτο ἐν τῇ Πανεπιστημίᾳ διδάσκοντι, ἣν ἀποδέχεται πάντως ὡς μικρὸν τεκμήριον μεγάλης ἐγνημοσύνης.

(β) Ὁ μακαρίτης Βαρδαλάχος τὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Κ. Ἀναδ. Βιβλ. Ε' 4. § 29) «κάρυα διαφύων οὐκ ἔχοντα» μεταφράζει «κάρυαν χωρὶς χάρισμα καὶ σχίσμα εἰς τὴν μέσσην», φέρων μάρτυρα τὸν Πολυδεῆκα λέγοντα «κάρυα τὰ οὐκ ἔχοντα διαφύην. εἰ δ' ἂν ταῦτα τὰ λεπτοκάρυα, ἢ μᾶλλον τὰ καστάνια ὀνομαζόμενα.» Ἀληθεύει τὸ πρῶτον· διότι εἰς τὸ μέρος τὸ Μεσσαρίων πρὸς Α. τῆς Καραϊσκάκης, τανῦν δὲ μέρος τῆς Καραϊσκάκης, κηποὶ μὲν λεπτοκαρύων πλείους εἰσι, καστάνια δὲ εὐρίσκειται εὐρίσκονται.